ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

ІІ МІЖВУЗІВСЬКА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ, ПРИУРОЧЕНА ДНЮ УКРАЇНСЬКОЇ ПИСЕМНОСТІ ТА МОВИ

28 жовтня 2026 року

«СИЛА МОВИ: ДУХ, ЗБРОЯ, ІНТЕЛЕКТ»

Ірина ФАРІОН

Львів 2026

СКЛАД ОРГКОМІТЕТУ

Дмитро БОНДАР	генерал-майор служби цивільного захисту, доктор юридичних наук, доцент, ректор ЛДУ БЖД
Василь ПОПОВИЧ	полковник служби цивільного захисту, доктор технічних наук, професор, проректор з наукової роботи ЛДУ БЖД
Ярослав ІЛЬЧИШИН	полковник служби цивільного захисту, кандидат педагогічних наук, начальник науково-дослідного центру ЛДУ БЖД
Ігор КОВАЛЬ	підполковник служби цивільного захисту, доктор педагогічних наук, начальник факультету психології та соціального захисту ЛДУ БЖД
Лідія ВЕРБИЦЬКА	кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри українознавства та міжкультурної комунікації факультету психології та соціального захисту ЛДУ БЖД
Ірина БАБІЙ	кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри українознавства та міжкультурної комунікації факультету психології та соціального захисту ЛДУ БЖД
Тетяна БОТВИН	доктор філософії, доцент, доцент кафедри українознавства та міжкультурної комунікації факультету психології та соціального захисту ЛДУ БЖД
Тетяна КОНІВІЦЬКА	кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри українознавства та міжкультурної комунікації факультету психології та соціального захисту ЛДУ БЖД
Марина КУЛЬЧИЦЬКА	кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри українознавства та міжкультурної комунікації факультету психології та соціального захисту ЛДУ БЖД
Галина ХЛИПАВКА	кандидат педагогічних наук, доцент кафедри українознавства та міжкультурної комунікації факультету психології та соціального захисту ЛДУ БЖД
Марія ІВАНЧЕНКО	кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри українознавства та міжкультурної комунікації факультету психології та соціального захисту ЛДУ БЖД
Христина ВЕРБИЦЬКА	кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент, доцент кафедри українознавства та міжкультурної комунікації факультету психології та соціального захисту ЛДУ БЖД

Софія ОБРУСНЯК
ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КУРСАНТІВ ПЕРШОГО КУРСУ ЯК ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ 318
Діана ДУДКО, Сергій КАШТЕЛЯН
МОВНА БЕЗПЕКА ТА ПРОФЕСІЙНА КОМУНІКАЦІЯ В ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ АГРЕСІЇ 321
Ірена ТОВАРНИЦЬКА
МОВА ЯК ІНСТРУМЕНТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ МАЙБУТНЬОГО ОФІЦЕРА: ВІД КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДО КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ 323
Роман ЛАВРЕЦЬКИЙ
МОВНИЙ ЕТИКЕТ БЕЗБАР'ЄРНОСТІ: ІНКЛЮЗИВНА КОМУНІКАЦІЯ В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ 326
Олександра ГРИЩЕНКО, Марина КУЛЬЧИЦЬКА
ЧИТАННЯ ЯК КОГНІТИВНИЙ ФЕНОМЕН ЛЮДСТВА 333
Андрій БАБИЧ
ЛЮБОВ У РІЗНИХ МОВАХ МІЖКУЛЬТУРНИЙ І ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТИ 339

СЕКЦІЯ 5 МОВА І ТЕХНОЛОГІЇ: ЦИФРОВИЙ ПРОСТІР ТА ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ.

Олександр ЖУК
УКРАЇНСЬКА МОВА В ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ: МОЖЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ ДОБИ ШТУЧНОГО ІНЕТЕЛЕКТУ. 343
Юлія ВІТИК
МАШИННИЙ ПЕРЕКЛАД ТА ЛОКАЛІЗАЦІЯ В ЕПОХУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: МОЖЛИВОСТІ, ВИКЛИКИ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ МОВНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ 346
Давіт НІКОГОСЯН
THE LANGUAGE OF CYBERCRIME: ENGLISH DIGITAL-SECURITY TERMS IN MODERN LAW-ENFORCEMENT DISCOURSE 350
Руслан ШЕВЧУК
МОВНА КОМУНІКАЦІЯ В ЦИФРОВОМУ ПРОСТОРІ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ 354

ЛІТЕРАТУРА

1. Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Companion Volume. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2020. URL: https://www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages/cefr-companion-volume-and-its-language-versions (дата звернення: 23.10.2026).
2. Antrobus S., West H. “This Is All Very Academic”: Critical Thinking in Professional Military Education. The RUSI Journal. 2022. Vol. 167, No. 3. P. 78–86. DOI: https://doi.org/10.1080/03071847.2022.2112521.
3. Надурак В. Критичне мислення: поняття та практика. Філософія освіти. Philosophy of Education. 2022. Т. 28, № 2. С. 129–147. DOI: https://doi.org/10.31874/2309-1606-2022-28-2-7.
4. Sovhar O. M. Using ICT to Form Foreign Language Communicative Competence of Future Armed Forces Officers. Information Technologies and Learning Tools. 2021. Vol. 85, No. 5. P. 259–269. DOI: https://doi.org/10.33407/itlt.v85i5.4442.
5. Ільченко О. Ресурсно-орієнтований підхід до формування компетентності критичного мислення майбутніх військових фахівців. Українська професійна освіта. 2026. № 20. С. 212–221. DOI: https://doi.org/10.33989/2519-8254.2026.20.370546.

УДК 811.161.2’27:376

МОВНИЙ ЕТИКЕТ БЕЗБАР’ЄРНОСТІ: ІНКЛЮЗИВНА КОМУНІКАЦІЯ В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ

Роман ЛАВРЕЦЬКИЙ
кандидат історичних наук, доцент
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Безбар’єрність в Україні розглядають як можливість кожної людини, незалежно від віку, стану здоров’я, статі чи життєвих

обставин, повноцінно користуватися правами та послугами. Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору до 2030 року охоплює фізичну, інформаційну, цифрову, соціальну та освітню доступність. Одним із найстійкіших бар'єрів сучасності є мовний, адже слово здатне сприяти включенню людини в освітню спільноту або навпаки – зробити особу "інакшою", "менш цінною" чи, навіть, "проблемною". Актуальності даній темі додають сучасні реалії повномасштабної війни з росією, яка збільшила кількість учасників освітнього процесу з досвідом військової служби, пораненнями та інвалідністю. Державна політика в цій царині спрямована на подолання будь-яких упереджень, адже «освіта без дискримінації, мова без бар'єрів» є базовою умовою для формування нової етики взаємодії [8]. Натомість, інклюзивне навчання в Україні має правове регулювання та підтримку держави [4]. Також, важливою складовою професійної компетентності педагога є мовний етикет безбар'єрності.

Метою цієї статті є обґрунтувати засади інклюзивної комунікації та висвітлити практику мовної поведінки учасників освітнього процесу. Методологічною основою статті є людиноцентричний підхід, соціальна модель інвалідності, принципи Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю [1], норми чинного Українського правопису [6] та законодавства про освіту й державну мову [3; 4]. Класична соціальна концепція стверджує, що обмеження виникають не через "вади" людини, а через середовище й ставлення, які не враховують її потреб. У мовній площині це означає зміщення акценту на саму людину, її потреби та підтримку, а не на її вади. Дослідники наголошують, що впровадження таких засад актуалізує «формування інклюзивної комунікації в системі вищої освіти», оскільки освітнє середовище має оперативно реагувати на соціокультурні зміни [10].

У професійному мовленні основою толерантної лексики є декілька принципів. Перший – "людиноцентризм": ми спочатку ідентифікуємо людину, а не її особливості чи вади (наприклад, "особа з інвалідністю", "здобувач освіти з порушенням зору", "студентка з особливими освітніми потребами"). Коли ми ідентифікуємо особу через медичний діагноз ("даун", "каліка",

“інвалід”), це концентрує її особистість лише на одній ознаці. Другий принцип – нейтральність і точність. Варто уникати образливих та надмірно пом’якшувальних висловів чи іносказань, які створюють “щемливі” відчуття чи недомовленості. Недопустимим є використання дискримінаційних маркерів, тому фахівцями розроблені детальні «правила безбар'єрного спілкування в закладі освіти», покликані нівелювати мовні бар'єри [9]. Наприклад, стереотипний у суспільстві вислів “людина з обмеженими можливостями” нерідко сприймається як некоректний, оскільки закріплює уявлення про особу, як неспроможну до певних дій. Натомість, досить нейтральною й юридично усталеною є форма “людина з інвалідністю” [1]. Третій принцип – суб’єктність. Здобувач освіти є дійовою особою, а не об’єктом допомоги. З огляду на це, коректно застосовувати словосполучення “має інвалідність”, “користується інвалідним візком”, “використовує жестову мову”, а не “незрячий”, “прикутий до візка”, “страждає на певну хворобу”, “німий” тощо. Четвертий принцип – повага до самоназви. Варто використовувати ті звернення, які особа сама визначила як прийнятні для неї. Викладач повинен поважати цей вибір і делікатно та приватно запитати у здобувача освіти про бажане звертання. П’ятий принцип – відмова від мови жалю й героїзації. Такі звернення, як “нещасний” чи “бідолаха” знецінюють особу. Надмірно “героїчне” звернення (“справжній герой”) створює тиск і надмірні очікування.

Важливим інструментом мовного інструменту безбар’єрності в освітньому середовищі є фемінітиви. Український правопис 2019 року закріпив нормативні підстави для творення й використання фемінітивів [6]. У сфері освіти набули поширення такі фемінітиви, як “викладачка”, “професорка”, “психологиня”, “авторка”, “директорка”, “ректорка”, “тьюторка” та ін. Найважливішою функцією фемінітивів є етична, яка демонструє повагу до гендерної ідентичності жінки-фахівця. У випадку, якщо жіння просить називати її формою чоловічого роду або, навпаки, наполягає на фемінітиві, саме її вибір має бути визначальним. Педагог не повинен

“зациклюватись” на використанні нових форм звертання, які ще не набули поширення чи використовуються рідко. Також не можна висміювати той чи інший фемінітив. Практичний досвід доводить, що найкращим варіантом є використання у діловій документації парних форм (“здобувачі та здобувачки освіти”, “викладачі й викладачки”).

Дискримінація в освітньому мовленні може бути явною або прихованою. Явна дискримінація це образливі прізвиська, зневажливі діагностичні слова як лайка (“дебіл”, “псих”, “придурок”, “ембіцил”, “клоун”, “артист” та ін.). Також це можуть бути стереотипні характеристики за національністю (“циган”, “москаль”), регіоном (“волиняка”, “гуцул”, “лемко”, “мадярончик”), статтю чи віком (“тітка”, “дівчисько”, “пігалиця”, “принеси-подай”, “жовторотик”, “дід”, “старий пердун” та ін.). Приховану дискримінацію складніше помітити, адже вона маскується шляхом мікроагресії (“Ой, ви такий спокійний/а, навіть не скажеш, що з фронту”, “Вам, мабуть, важко зараз зосередитися на навчанні після всього... Давайте я вам просто так залік поставлю?”, “Він у нас воював, тому ви з ним обережніше, підбирайте слова”, “ви так добре говорите українською, як для…”); інфантилізацІЇ (звернення до дорослої людини з інвалідністю як до дитини, говоріння через супровідника замість звернення до самої людини (“Який ти молодець, що сам прийшов на пару!”, “Ой, сонечко, давай я сама за тебе все підпишу, тобі ж важко”); пасивний ейджизм і сексизм (“для вашого віку”, “жіноча логіка”, “чоловіки не плачуть”, “для дівчини ви неймовірно точно розбираєтесь у філософії”); стереотипізація здобувачів із військовим досвідом (“Усі вони травмовані” чи, навпаки, “Їм усе легко дається”, “Ой, у них же у всіх ПТСР, їм зараз не до вищої математики, вони не зможуть зосередитися”); мовна “маркованість” різниці як протиставлення “нормальні” / “особливі”, “здорові” / “хворі”; екзотизація та “туристична” цікавість до досвіду (“О, ви служили в розвідці/артилерії? Ого, а розкажіть якийсь цікавий чи смішний випадок звідти!”, “Ви так спокійно реагуєте на сирени, вас там, мабуть, уже нічим не злякаєш, так?”, “Ну ви ж бачили все на власні очі, скажіть – коли закінчиться війна?”), коли за допомогою фраз маскується спроба налагодити контакт або

виявити дружній інтерес, але насправді важкий досвід людини на тему війни перетворюється на розважальний контент. Окремої уваги потребують метафори. Метафори з медичним підтекстом варто замінювати нейтральними аналогами: замість “сліпа віра” – “необґрунтована віра”, замість “глухий до критики” – “не чує зауважень”, замість “кульгава логіка” – “недосконала логіка”.

Етика спілкування з особами з інвалідністю в освітніх закладах ґрунтується на кількох правилах. Звертатися варто безпосередньо до особи, а не до супровідника чи перекладача жестової мови. Розмовляти слід з особою з інвалідністю, дивлячись на неї, а не на помічника. Допомогу треба надавати лише за згодою (“Чи потрібна вам допомога?”, “Як мені краще вам допомогти?”). Не варто без дозволу торкатися інвалідного візка, тростини чи собаки-поводиря. Не коректно поспішати й добудовувати речення за співрозмовника, особливо якщо йдеться про людей із порушеннями мовлення. Також не можна без згоди особи з інвалідністю публічно обговорювати в групі інформацію про стан її здоров’я, діагноз чи особливі потреби.

Для людей із порушеннями слуху комунікація може відбуватися через жестову мову, письмо, субтитри; для людей із порушеннями зору важливо озвучувати візуальну інформацію та називати себе під час входу до приміщення. Особливої ваги набуває розвиток цифрового етикету та “віртуальна комунікація в інклюзивному освітньому просторі”, що дозволяє створювати гнучкі та адаптивні умови навчання [7].

В сучасних реаліях зростає кількість ветеранів і ветеранок серед студентства, слухачів програм перепідготовки. Це ставить перед педагогами та закладами освіти нові комунікативні виклики. Законодавство закріпило статус ветеранів війни та гарантії їх соціального захисту [5], проте ефективність щоденного спілкування залежить від дотримання мовної культури. Найбільш коректними та рекомендованими звертаннями є: “ветеран війни”, “ветеранка”, “військовослужбовець / військовослужбовиця”, “людина з досвідом військової служби”, “людина з пораненням / з інвалідністю

внаслідок війни". Головні правила спілкування з ветеранами наступні: повага без пафосу (подяка за службу доречна, але має бути щирою, а не примусовою; не варто публічно "виставляти" людину як символ без її згоди); заборона на "цікавість до травми" (запитання на кшталт "скількох ви вбили?", "страшно було?", "як вас поранило?" неприпустимі, а тему досвіду служби обговорюють лише за ініціативою самої людини); уникнення діагностичних ярликів ("ПТСР-ник", "контужений", "неадекват"): якщо потрібна психологічна підтримка, викладач м'яко інформує про наявні ресурси – психологічную службу закладу, програми реабілітації – не ставлячи діагнозів; гендерна чутливість (жінки-військові нерідко стикаються з недовірою та знеціненням, тому вживання фемінітивів – "військова", "командирка", "бойова медикиня" – і серйозне ставлення до їхнього досвіду є складником мовної справедливості); гнучкість в освітніх вимогах (мовна чутливість доповнюється практиками підтримки: академічними відпустками, індивідуальними траєкторіями, наставництвом, "ветеранськими просторами" та ін.).

Висновки. Мовний етикет безбар'єрності є невіддільною частиною професійної етики сучасного педагога. Толерантна лексика, послідовне вживання фемінітивів, уникнення прямих і прихованих дискримінаційних маркерів та чутливе спілкування з людьми з інвалідністю й ветеранами формують психологічно безпечне освітнє середовище, у якому кожна людина почується видимою, почутою й цінною. Проте мова не підмінює реальної доступності: найбільший ефект досягається поєднанням коректних слів і конкретних організаційних рішень. Перспективи подальших досліджень пов'язані з емпіричним вивченням мовних практик викладачів і студентів, створенням галузевих словників безбар'єрної комунікації та оцінкою ефективності тренінгових програм.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конвенція про права осіб з інвалідністю : ратифіковано Законом України від 16.12.2009 № 1767-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71 (дата звернення: 24.10.2026).

2. Про схвалення Національної стратегії зі створення безбар’єрного простору в Україні на період до 2030 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 № 366-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua (дата звернення: 24.10.2026).

3. Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України від 25.04.2019 № 2704-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2019. № 21. Ст. 81.

4. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 38–39. Ст. 380.

5. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22.10.1993 № 3551-XII. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 45. Ст. 425.

6. Український правопис. Київ : Наукова думка, 2019.

7. Віртуальна комунікація в інклюзивному освітньому просторі. Academy Vision. 2026. № 12. URL: https://academy-vision.org (дата звернення: 24.10.2026).

8. Освіта без дискримінації, мова без бар’єрів: МОН представило Дорожню карту формування культури безбар’єрної комунікації в освіті / Міністерство освіти і науки України. Офіційний вебсайт. 2023. URL: https://mon.gov.ua (дата звернення: 24.10.2026).

9. Правила безбар'єрного спілкування в закладі освіти : методичні матеріали / упоряд. О. М. Петренко. Всеосвіта. 2024. URL: https://vseosvita.ua (дата звернення: 24.10.2026).

10. Формування інклюзивної комунікації в системі вищої освіти України. ІСП ПАНО. 2024. Vip. 4 (18). URL: https://pano.pl.ua (дата звернення: 24.10.2026).